

Mapování činnosti ambulantních středisek výchovné péče

Nevoralová Monika

Národní ústav pro vzdělávání je přímo řízenou organizací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Cílem Oddělení pro ústavní a ochrannou výchovu a prevenci rizikového chování je přinášet informace o stavu ústavní výchovy, preventivně výchovné péče a prevenci rizikového chování v ČR, vytvářet příležitosti pro metodickou podporu odborníků a hledat cesty pro řešení aktuálních otázek a výzev.

Úvod

Střediska výchovné péče jsou součástí sítě školských zařízení preventivně výchovné péče a školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jsou obvykle zřizována MŠMT jako samostatná oddělení diagnostických ústavů, či jiných škol a školských zařízení (např. dětských domovů se školou, výchovných ústavů). Zároveň je i několik středisek soukromých. Střediska existují ve formě ambulantní, stacionární a internátní.

Jejich cílem je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí nebo narušení jejich zdravého vývoje, zmírňovat, nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a přispívat ke zdravému osobnostnímu rozvoji dětí.

Služby středisek jsou poskytovány dětem, žákům a studentům (ve věku od 3 let do ukončení přípravy na povolání, nejdéle do 26 let věku), jejich rodinám, školám a školským zařízením. Nenahrazují jiná školská výchovná a poradenská pracoviště, ale naopak jejich služby doplňují a zároveň s dalšími zařízeními preventivně výchovné, poradenské a terapeutické péče většiny resortů spolupracují.

Cíl

V roce 2014 byly vytvořeny Standardy kvality péče aplikované na všechny typy zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Vzhledem k tomu, že služby ambulantních středisek výchovné péče (SVP) jsou natolik odlišné od ostatních zařízení, je zapotřebí vytvořit pro tuto službu Standardy, které budou specifikovat nároky na konkrétní typy činností ambulantních SVP. Od roku 2015 se tak připravují Standardy pro ambulantní SVP, které mají zároveň přispět ke sjednocování činnosti a zvyšování kvality péče SVP.

Cílem šetření bylo zmapovat personální obsazení a kvalifikaci pracovníků ve vztahu k činnostem SVP, klientelu, se kterou zaměstnanci pracují, témata, kterým se při práci s klienty věnují, obsah a rozsah jednotlivých činností (poradenská, výchovně vzdělávací, metodická, diagnostická, terapeutická) a formy práce.

Metodologie

K mapování činnosti ambulantních SVP bylo použito dotazníkové šetření. Dotazník byl koncipován tak, aby přinesl informace o zaměstnancích různých pozic (psycholog, speciální pedagog - etoped, sociální pracovník). V elektronické podobě byl distribuován do 58 zařízení v celé České republice. Adresátem byl vedoucí pracovník SVP. Z celkového počtu oslovených zařízení se šetření zúčastnilo celkem 24 zařízení z 12 krajů (tj. 41,4% z celkové počtu obeslaných zařízení).

Je třeba zdůraznit, že výsledky lze vnímat pouze jako orientační. Závěry nelze generalizovat na celou síť ambulantních středisek. Praxe může probíhat odlišně v rámci jiných zařízení.

Závěry šetření

Personální obsazení a kvalifikace pracovníků

V dotazovaných zařízeních pracují nejčastěji speciální pedagogové, etopedi, zároveň jich zde pracuje často více. Dále v zařízeních pracují psychologové, ve většině zařízení je pouze jeden. Nejméně zastoupeni jsou sociální pracovníci. Všichni psychologové a speciální pedagogové absolvovali nějaký terapeutický výcvik či kurz. Většina sociálních pracovníků má pouze krátkodobý kurz související s terapeutickou prací nebo žádný kurz.

Klientela zařízení

Tabulka: Klientela ambulantních středisek výchovné péče podle věku

Kategorie	Střední hodnota
Předškolní děti	4
Mladší školní věk	2
Starší školní věk	1 (největší část klientely)
Adolescenti	3
Mladí dospělí	5 (nejmenší část klientely)

Pozn.: 1 = největší část klientely; 5 = nejmenší část klientely, zvýrazněná je nejčetnější skupina

Největší část klientely v zařízeních tvoří děti ve starším školním věku, naopak nejméně (nebo vůbec) zaměstnanci pracují s mladými dospělými a s předškolními dětmi.

Ve všech zařízeních pracují zaměstnanci všech pozic nejčastěji individuálně s dětmi, s rodiči a rodinou. Dále pak s pedagogy, skupinami dětí, rodičů a pedagogů a třídními kolektivy. Pouze sociální pracovníci nepracují se skupinou pedagogů. Některá ze zařízení nepracují s třídními kolektivy vůbec.

Nejčastější témata, se kterými se pracovníci setkávají při práci s dětmi:

- **problematický vztah ke škole** (strach, odpor apod.)
- **problematický vztah s vrstevníky**
- **záškoláctví**

Psychologové dále zmiňovali úzkostné stavy dětí a těžkou rodinnou situací (např. úmrtí, závažná nemoc, ztráta člena rodiny) a speciální pedagogové problémy v učení, delikventní chování (krádeže, vandalismus, sprejství apod.) a agresivní chování dětí (násilí, šikana apod.).

Nejčastější témata, se kterými se pracovníci setkávají při práci s rodiči:

- **nevhodný výchovný styl**
- **vztahové konflikty s partnerem/dalšími členy rodiny** (rozvodová situace apod.)
- **těžká sociální situací** (chudoba, problémy s bydlením apod.)
- **agresivní chování rodiče**

Speciální pedagogové a psychologové rovněž zmínili těžkou rodinnou situací (např. úmrtí, závažná nemoc, ztráta člena rodiny).

Nejčastější témata, se kterými se pracovníci setkávají při práci s pedagogy:

- **problematický vztah žáka ke škole** (strach, odpor apod.)
- **záškoláctví**
- **agresivní chování žáka** (násilí, šikana apod.)

Kromě toho psychologové uvedli úzkostné stavy žáka a speciální pedagogové problémy v učení (např. specifické poruchy učení).

Sociální pracovník oproti psychologům a speciálním pedagogům pracuje s pedagogy minimálně.

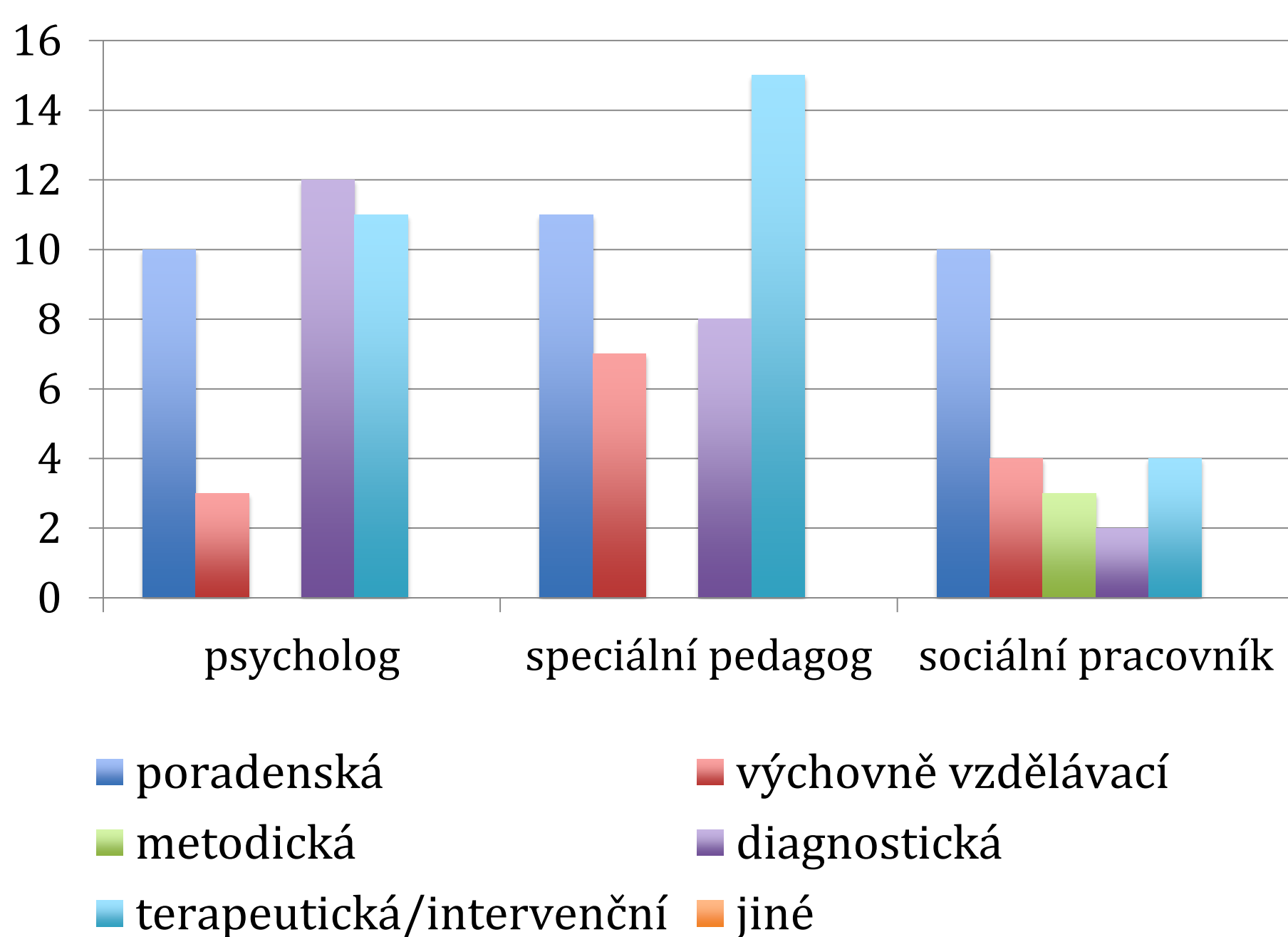
Mapování činnosti ambulantních středisek výchovné péče

Nevoralová Monika

Činnosti a formy práce

Psychologové provádí nejvíce činnost diagnostickou, terapeutickou/intervenční a poradenskou. Speciální pedagogové, etopedi nejčastěji terapeutickou/intervenční činnost a poradenskou, dále pak diagnostickou a výchovně vzdělávací. U sociálních pracovníků převládá poradenská činnost.

Graf č. 1: Činnosti, které zaměstnanci vykonávají nejčastěji

Pozn.: Respondenti měli uvést 3 z daných kategorií činností, které odborníci na daných pozicích vykonávají nejčastěji, uvedené jsou četnosti odpovědí.

Poradenská činnost

Poradenská činnost psychologů a speciálních pedagogů/etopedů se příliš neliší. Poradenství má podobu jednorázových konzultací až dlouhodobého poradenství určeného dětem, rodině a pedagogům v širokém spektru poradenské problematiky (např. motivace, rizikové chování, lhaní, agresivita, korekce chování, nerespektování rodičů apod.). Probíhá formou individuální či skupinovou.

Oblasti poradenství psychologů a speciálních pedagogů jsou v některých případech totožné. U speciálních pedagogů je častěji uváděno profesní/výchovně poradenství. Psychologové se navíc zaměřují na vývojové nedostatky a příčiny poruch chování a rozvoj osobnosti. Speciální pedagogové naproti tomu na sociálně pedagogické příčiny poruch chování, úpravu denního režimu dítěte a vedení dítěte k náplni volného času.

Sociální pracovník oproti psychologům a speciálním pedagogům nabízí sociálně právní poradenství klientům.

Výchovně vzdělávací činnost

Výchovně vzdělávací činnost psychologů a speciálních pedagogů, etopedů, probíhá formou individuálních konzultací s dítětem, rodinou, či školami. Dále formou skupinovou (např. přednášky, edukace rodičů, adaptační pobyty pro školy, růstové skupiny, výjezdové programy).

Zaměření činnosti je v některých případech totožné (např. sociální kompetence a dovedností, komunikační dovedností, sebevědomí, sebeuvědomění, sebepoznání, autoregulace, pravidla, hranice, řešení konfliktů, školní neúspěch, osvojení vhodných metod učení, prevence poruch chování).

Specifickou oblastí výchovně vzdělávací činnosti spadající zejména pod speciálního pedagoga je oblast specifických poruch učení.

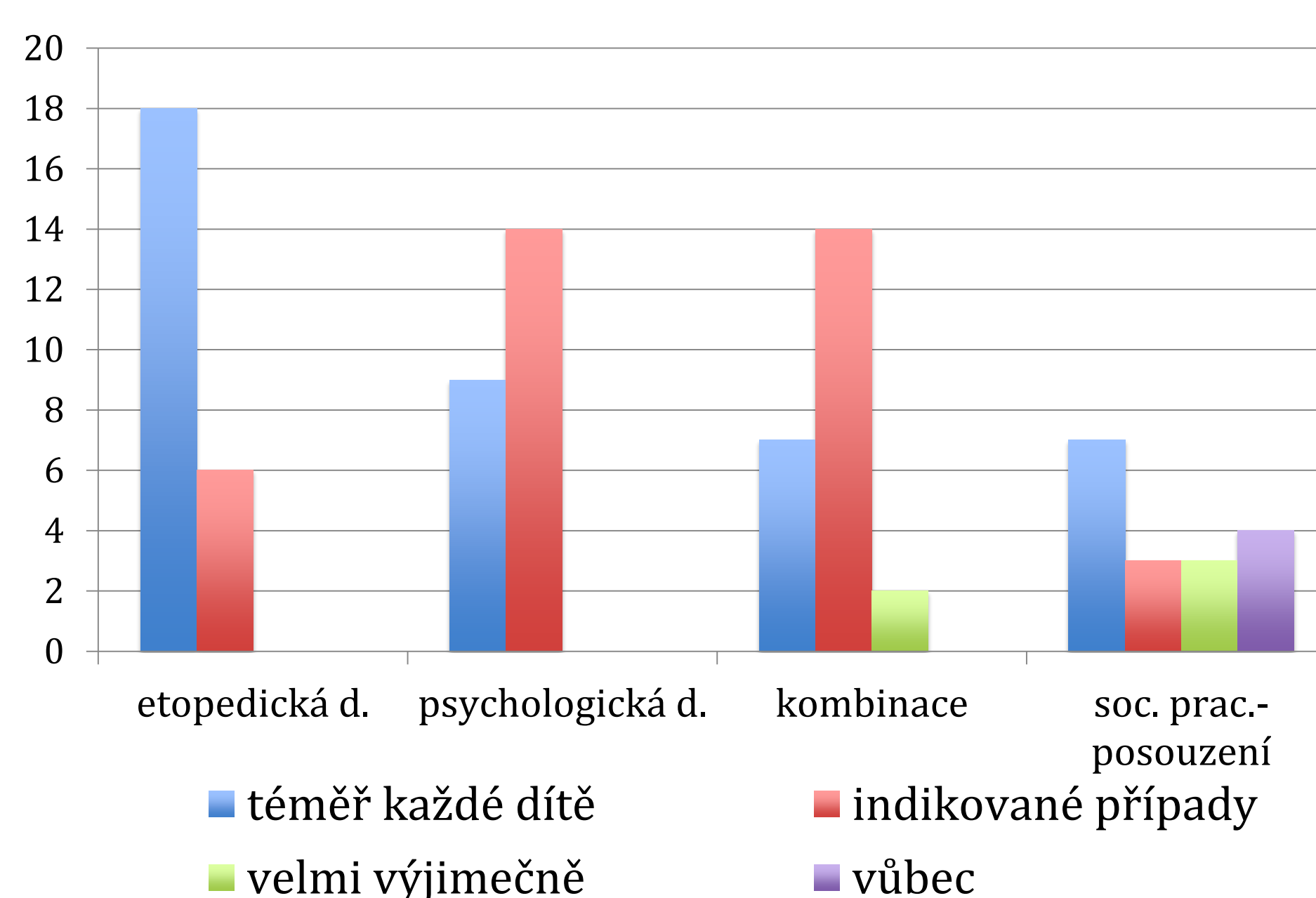
Metodická činnost

Forma a obsah metodické činnosti psychologů a speciálních pedagogů se nijak neliší. Navštěvují školy, realizují metodické konzultace s pedagogy, příp. výchovnými poradci, metodické vedení učitelů (např. formou přednášek, seminářů, workshopů, besed). Metodická činnost je zaměřena např. na školní nezájem, zhoršení prospěchu, děti s ADHD, rizikové jevy ve třídních kolektivech, individuální vzdělávací plán. Někteří speciální pedagogové realizují navíc setkávání výchovných poradců a školních metodiků prevence.

Diagnostická činnost, vyhodnocení

Diagnostická činnost psychologů a speciálních pedagogů, etopedů, se odvíjí od odborného zaměření. Psychologové radili mezi oblasti psychologické diagnostiky např. osobnost, schopnosti, inteligenci, emoční stavy, vztahy ve třídě, v rodině. Speciální pedagogové se v rámci speciálně pedagogické diagnostiky věnují oblastem jako např. poruchy chování a sociálního vývoje, vztahy v rodině, vztahy ve třídě, klima třídního kolektivu, trávení volného času, zájmy dětí, hodnotová orientace.

Graf č. 2: Realizace diagnostické činnosti

Pozn.: Uvedené jsou četnosti odpovědí.

Všechna zařízení realizují etopedickou a psychologickou diagnostiku, přičemž etopedická diagnostika je nejčastější, dále

následuje psychologická. Posouzení stavu sociálním pracovníkem bývá méně obvyklé, v některých zařízeních se nerealizuje vůbec.

Terapeutická / intervenční činnost

Do terapeutické činnosti psychologové i speciální pedagogové zahrnují individuální a skupinovou práci, práci s rodinou, provázení klientů ve složitých situacích, terapeutické vedení klienta v náročných životních situacích, podporu změn, podporu vztahů v rodině, programy zaměřené na konkrétní problematiku ve třídě apod.

Psychologové navíc ještě rozvoj osobnosti a posilování pozitivních návyků. Naproti tomu speciální pedagogové podporu rodičů v posílení rodičovských kompetencí a reedukačně terapeutické činnosti.

Z terapeutických metod a technik byla zmíněna např. krizová intervence, podpůrná terapie, písková terapie, relaxační techniky, modelové situace, praktické nácviky, arteterapie, projektivní metody, individuální kognitivní terapie, transformační systemická terapie podle Satirové. U speciálních pedagogů byly oproti psychologům zmíněny ještě nácvik sociálních dovedností, dramaterapie, práce s příběhem, nedirektivní terapie, zrcadlení, nácvik modelových situací, hraní rolí, dechová cvičení, techniky zvládnání stresu a vzteku apod.

Plná verze zprávy je k dispozici na vyžádání na NÚV.

V plné verzi zprávy ze šetření je mj. uveden výčet toho, co konkrétně v zařízeních zaměstnanci jednotlivých pozic v rámci daných činností vykonávají.

Další kroky

Výsledky šetření bude možné využít pro tvorbu Standardů ambulantních SVP a podpořit tak sjednocení a zkvalitnění poskytované péče. Pro detailnější popis činností a forem práce v ambulantních střediscích budeme nadále pokračovat v analýze činností formou polostrukturovaných rozhovorů se zaměstnanci středisek, která bude navazovat na závěry tohoto šetření.

Kontakt na autorku:
monika.nevoralova@nuv.cz

Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

Weilova 1271/6, 102 00 Praha 10

IČO: 00022179

Telefon: 274 022 111

www.nuv.cz